

Femton år som medlem i EU

Förändringar i konsumtionsmönstret

- Medlemskapet i EU har inte haft någon avgörande betydelse för konsumtionsutvecklingen i Sverige utom för alkoholhaltiga drycker
- EU-inträdet är en av de faktorer som påverkat prisutvecklingen för kött vilket i sin tur troligtvis lett till en ökad konsumtion.
- Ökad medvetenhet om kostens betydelse för hälsan samt internationella trender påverkar sannolikt konsumtionen.

Femton år som medlem i EU

Förändringar i konsumtionsmönstret

Enheten för handel och marknad

Författare
Olof Sköld

Sammanfattning

När Sverige blev EU-medlem 1995 kom vi att omfattas av EU:s jordbrukspolitik. Av Sveriges nyckelfrågor under medlemsskapsförhandlingarna hade bara en fråga, systembolagets monopol, betydelse för konsumtionen av livsmedel. Sverige fick behålla monopolet på import och partihandel med vin, sprit och starköl. Det upphävdes först 2004 då även den så kallade resanderansonen utökades.

För att visa hur konsumtionen förändrats under den tid Sverige varit medlem i EU så har vi använt oss av Jordbruksverkets konsumtionsstatistik. Statistiken visar att konsumtionen av bröd och konditorivaror, kött, ris och pasta samt frukt och grönsaker har ökat under perioden 1995-2009. Detsamma gäller konsumtionen av alkoholfria och alkoholhaltiga drycker. Under samma period har konsumtionen av mjölk, socker samt smör och matfett minskat. Dock har konsumtionen av läsk ökat vilket även kan innebära att konsumtionen av socker som ingår i läsk har ökat. Detta går inte att säga med säkerhet eftersom även smaksatt mineralvatten, som haft en ökande trend, också ingår i gruppen med läsk och cider.

Olika faktorer påverkar konsumtionen av livsmedel. Troligtvis har globala trender samt vissa ekonomiska och icke-ekonomiska faktorer påverkat konsumtionen av livsmedel mer än vad själva EU-medlemskapet har gjort. Detta styrks av en jämförelse med Norge där konsumtionsutvecklingen följer i stort samma utveckling som i Sverige.

Innehåll

1	Bakgrund.....	9
1.1	Svensk förhandlingsposition och resultat	9
1.2	Utvecklingen i EU sedan 1995.....	9
2	Effekterna av EU-medlemskapet	11
2.1	Svensk livsmedelskonsumtion under perioden 1995-2009	11
2.2	Trender i livsmedelskonsumtionen	15
2.2.1	Vad påverkar konsumtionen av livsmedel?	16
2.2.2	Vitbok om en hälsostrategi för hälsofrågor som rör kost, övervikt och fetma	17
2.3	Har Sveriges medlemskap i EU påverkat konsumtionsutvecklingen?.....	18
2.3.1	Olika faktorerers påverkan på konsumtionen.....	18
1.1	Jämförelse med ett icke EU land.....	19
3	Slutsatser.....	21

1 Bakgrund

Sverige blev medlem i EU den 1 januari 1995. Från att ha varit ett land med en egen jordbruks- och livsmedelspolitik samt en nationell marknad för livsmedel blev Sverige ett av 15 (senare 27) EU-länder med en gemensam jordbruks- och livsmedelspolitik och en gemensam varumarknad med öppna gränser.

Inför medlemskapet gjordes omfattande analyser av vilka effekter ett medlemskap skulle få för exempelvis jordbruk, förädlingsindustri, konsumenter och handel. I vissa fall framförhandlades undantag för att mildra de befarade effekterna. Inom flertalet områden infördes EU-regelverket dock fullt ut omedelbart vid inträdet.

Som ett led i att följa upp effekterna av medlemskapet på jordbruks, livsmedels- och landsbygdsområdena publicerar Jordbruksverket ett antal kortrapporter som belyser olika aspekter av utvecklingen under de femton år som gått sedan EU-inträdet. Rapporten ”Förändringar i konsumtionsmönstret” ingår i denna kortrapportserie och målsättningen är att i slutet av serien göra en samlad avslutande uppsummering av vad som framkommit i kortrapporterna.

1.1 Svensk förhandlingsposition och resultat

När Sverige blev EU-medlem 1995 tog vi över EU:s jordbrukspolitik. Detta innebar bland annat en anpassning av de svenska livsmedelspriserna mot EU:s nivåer samt en anpassning till de nya förhållanden som följde av EU-medlemskapet. Sverige valde att tillämpa EU-politiken fullt ut från första dagen.

I samband med medlemskapet avskaffades alla tullar mellan medlemsländerna och tullarna mot länder utanför EU blev gemensamma. Detta var viktiga förutsättningar för att den inre marknaden skulle fungera.

Av Sveriges nyckelfrågor under medlemskapsförhandlingarna hade bara en fråga, Systembolagets monopol, direkt betydelse för konsumtionen av livsmedel, i detta fall för alkohol. Sverige fick vid EU-inträdet behålla monopolet på import och partihandel med vin, sprit och starköl. Monopolet upphävdes först 2004 då även den så kallade resanderansonen (de kvantiteter man får föra in i landet när det gäller alkoholhaltiga drycker från annat EU-land), utökades. Sverige har i EU-samarbetet framhållit konsumentaspekter, inte minst i anknytning till jordbruksfrågor.

1.2 Utvecklingen i EU sedan 1995

Då Sverige blev medlem i EU anslöt sig Sverige även till den gemensamma jordbrukspolitiken, CAP, vilken tillämpas inom hela den Europeiska Unionen. För Sverige, som påbörjade en avreglering av jordbrukspolitiken i början av 1990-talet, medförde detta en återgång till ett mer reglerat jordbruk. Dessutom innebar medlemskapet att Sverige blev en del av EU: s inre marknad.

Syftet med gemensamma jordbrukspolitiken lades fram i Romfördraget som trädde i kraft 1958. Där anges att politiken syftar till att öka produktiviteten inom jordbruket, att stabilisera jordbruksmarknaderna, trygga livsmedelsförsörjningen, säkerställa en skälig levnadsstandard för jordbruksbefolkningen samt att ge konsumenterna tillgång till varor till skäliga priser.

Den inre marknaden omfattar alla EU:s medlemsstater och utgör enligt EG-fördraget ett område där fri rörlighet råder för varor, tjänster, personer och kapital. Detta uppnås genom att lagstiftningen i de olika medlemsstaterna harmoniseras inom en rad olika områden. Det betyder också att företag kan sälja sina produkter, leverera tjänster och investera fritt inom den inre marknaden. Detta gäller sålunda även jordbruksområdet.

Under åren sedan 1995 har den gemensamma jordbrukspolitiken genomgått flera reformer. En omfattande reform genomfördes år 2003 som bland annat syftade till att produktionen inom EU i högre grad ska styras av marknadskrafterna och att minska jordbruksstödens påverkan på vad som produceras. Reformen innebar också att jordbrukarna, för att få stöd, blev tvungna att uppfylla krav avseende miljö, livsmedelssäkerhet, fytosanitära normer och djurskydd. Det har också funnits en uttalad ambition att minska företagens administrativa börda. Under 2000-talets senare del kom kvalitetsfrågorna att få större fokus. I oktober 2008 lade kommissionen fram en så kallad "Grönbok om kvalitetsfrågor". Den var ett första steg i en åtgärdskedja för att stärka kvalitetsarbetet i jordbrukspolitiken.

2 Effekterna av EU-medlemskapet

2.1 Svensk livsmedelskonsumtion under perioden 1995-2009

Utvecklingen av livsmedelskonsumtionen kan mätas på olika sätt. Ett sätt är att mäta de konsumerade kvantiteterna av olika livsmedel eller livsmedelsgrupper per capita. Detta avsnitt syftar till att ge en kort beskrivning av hur konsumtionen av vissa livsmedel har förändrats mellan åren 1995 och 2009. Analysen omfattar endast de livsmedel eller livsmedelsgrupper som redovisas i tabellerna nedan. De livsmedel och livsmedelsgrupper som valts ut för denna analys är bröd och konditorivaror, kött, mjölk, grädde, ost, smör och margarin, matfett, rotfrukter, färska grönsaker, frukt, potatis, alkoholfria drycker samt alkoholhaltiga drycker. I gruppen mjölk ingår även syrade produkter som fil och yoghurt.

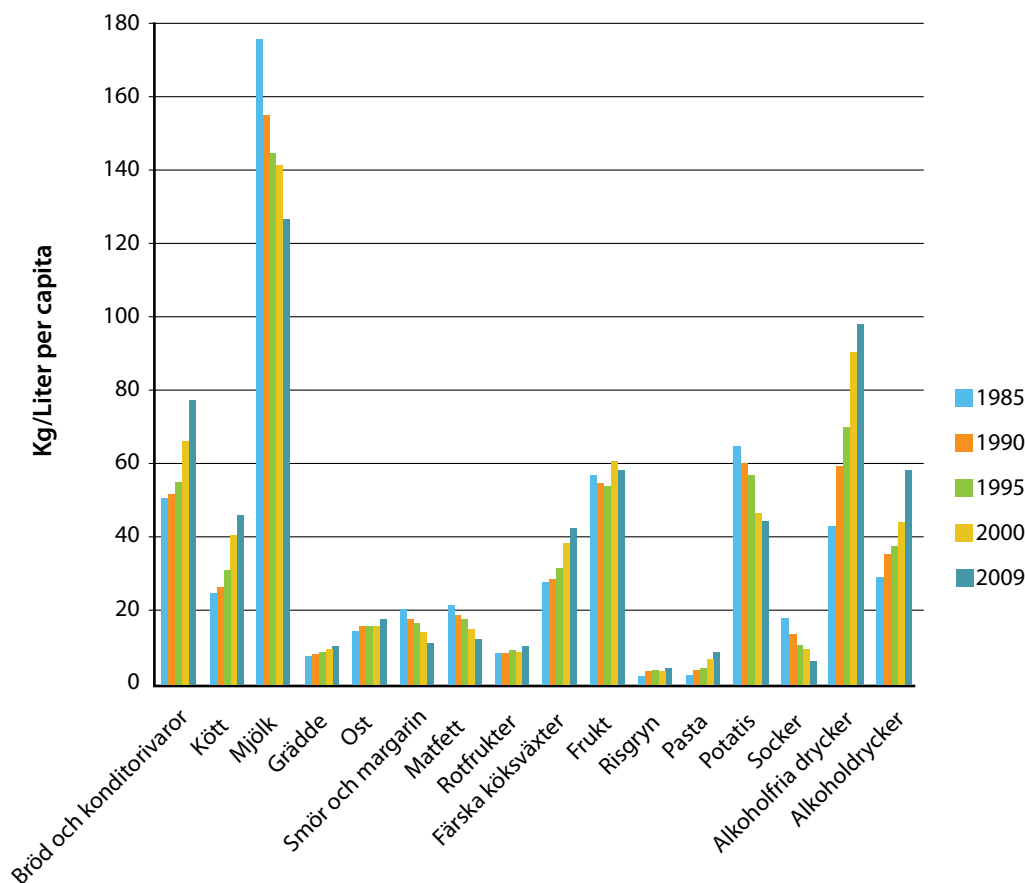
Vid val av livsmedelsgrupper har vi utgått från grupperna i Jordbruksverkets statistik avseende konsumtion av livsmedel. Vi koncentrerar oss på konsumtionen som helhet, med andra ord görs ingen urskiljning av exempelvis ekologiska eller närproducerade livsmedel. Kvantiteterna redovisas i kilo eller liter per capita och år. Vi redovisar hur konsumtionen för en hel produktgrupp har förändrats under de år Sverige varit medlem i EU och där det finns tillgänglig statistik. Konsumtionsstatistiken per capita visar ett genomsnitt för den svenska befolkningen, och individuella variationer förekommer naturligtvis. Dessutom går det inte ur statistiken att urskilja kvalitets- och prisskillnader i en varugrupp.

Vi knyter i analysen an till hur priserna på livsmedel utvecklats under Sveriges medlemskap i EU. Dessa beskrivs ingående i delrapporten ”Påverkan på konsumentpriser” i denna rapportserie. Tidigare studier visar att livsmedelssektorn har varit en sektor där prisbildningen på livsmedel påverkats av politiska beslut. Exempelvis innebar 1990-års livsmedelspolitiska beslut att den dåvarande reglerade jordbruks- och livsmedelssektorn skulle marknadsanpassas. Detta beslut kom efter att priserna på livsmedel i Sverige under en period hade stigit mer än priserna på andra varor. Marknadsanpassningen efter 1990 medförde att priserna sjönk i början av 1990-talet. Kort därefter påbörjades en anpassning till EU: s gemensamma jordbrukspolitik. Prisökningarna för livsmedel har under flera år varit lägre än för andra varor, vilket har medfört att livsmedel har blivit jämförelsevis billigare¹.

¹ Jordbruksverket Rapport 2011:44 Sveriges första femton år som medlem i EU – Förändringar i matpriserna.

I figur 1 visas konsumtionen av utvalda livsmedel, uttryckt i kilo eller liter per capita, under fem år mellan 1985 och 2009. Siffror om konsumtionen visas i bilaga.

Figur 1 Direktkonsumtion av utvalda livsmedel, kg/liter per capita, år 1985-2009

Källa: Jordbruksverkets konsumtionsberäkningar

Konsumtionen av **bröd och konditorivaror** ökade med drygt 40 procent, från 55,2 kg per capita till 77,6 kg per capita, under perioden 1995-2009. Tidigare undersökningar visar att konsumtionen av matbröd ökat sedan början av 1990-talet vilket kan ha sin orsak i att hushållen köper mer bröd istället för att baka själva. Detta stöds även av att den direkta konsumtionen av mjöl minskat något under samma period. Tittar vi på utvecklingen av konsumentprisindex (KPI) under perioden 1995-2009 ser vi att KPI för bröd och övriga spannmålsprodukter har ökat med knappt 17 procent. Samtidigt steg KPI för konsumentvaror i genomsnitt (KPI totalt) 18 procent². Bröd och övriga spannmålsprodukter har därmed följt den allmänna prisutvecklingen för konsumentvaror. Det är därför troligt att det främst är andra faktorer än priset har påverkat konsumtionsutvecklingen.

Konsumtionen av **kött** har ökat relativt kraftigt under perioden 1995-2009. Statistiken visar på en ökning med närmare 48 procent från 31,3 kg per person och år till 46,5 kg per person och år. Konsumtionsökningen av kött avser såväl färskt som

² Jordbruksverket Rapport 2011:44 Sveriges första femton år som medlem i EU – Förändringar i matpriserna

fryst kött. Konsumtionen av kött har visat en uppåtgående trend under de år Sverige varit medlem i EU. En trolig orsak till denna ökning av konsumtionen är den ur konsumentsynpunkt gynnsamma konsumentprisutvecklingen för kött. Kött var en av de varugrupper som sjönk mest i pris vid EU-anslutningen. Kött har blivit relativt sett blivit billigare jämfört med övriga livsmedel. Jämför vi indextalen för åren 1995 och 2009 för kött som grupp ser vi att priserna har ökat med cirka 9 procent³. Att konsumtionen av kött ökat kan delvis förklaras med att kött är ett av de livsmedel där pris och inkomst spelar en större roll än vid inköp av basvaror⁴.

Under perioden 1995-2009 har konsumtionen av **mjölk** minskat med 13 procent, från knappt 145 kg/liter per person och år till drygt 126 kg/liter. Den största nedgången har avsett standardmjölk med en nedgång motsvarande drygt 40 procent. Motsvarande siffra för lättmjölk är 25 procent. Konsumtionen av mellanmjölk har däremot ökat under samma period med drygt 6 procent. Två tydliga trender påvisas av statistiken, dels att konsumtionen av mjölk minskar totalt sett, och dels att konsumenterna byter ut standardmjölken mot magrare mjölksorter, särskilt mellanmjölk. Konsumtionen av **grädde** har under samma period ökat med drygt 14 procent. Konsumtionen av **ost** har ökat med knappt 10 procent. Priset för varugruppen mjölk, ost och ägg har under perioden 1995-2009 ökat med cirka 23 procent⁵. Trots prishöjningen för denna varugrupp totalt har konsumtionen av ost ökat, samtidigt har konsumtionen av mjölk minskat. Tidigare studier har visat att mjölk är en produktgrupp där konsumtionen inte följer prisutvecklingen, alltså att konsumtionen minskar trots prissvängningar⁶. Detta innebär sannolikt att det är andra faktorer än prisutvecklingen som påverkat konsumtionen av dessa produkter, exempelvis ökad medvetenhet om kost och hälsa, liksom olika proteinrika dieter som GI och LCHF. Detta stöds av att liknande utveckling ses i t.ex. Norge.

När det gäller **smör och margarin** ser vi en konsumtionsminskning motsvarande knappt 33 procent från 17,2 till 11,6 kg per capita. Även för gruppen **matfett** har trenden under perioden 1995-2009 varit neråtgående, motsvarande nästan 29 procent eller från 18,1 till 12,9 kg per capita. Prisförändringen för oljor och fetter som grupp är drygt 12 procent⁷ Trots att produkterna i varugruppen blivit relativt sett billigare så har konsumtionen av dessa produkter alltså minskat. Återigen kan detta tyda på att konsumtionsutvecklingen påverkas av andra faktorer än priset.

Konsumtionen av **ris och pasta** har under samma tidsperiod visat en ökning. Konsumtionen av **ris** har ökat med knappt 27 procent från 4,1 till 5,2 kg per capita och konsumtionen av **pasta** har ökat med hela 88 procent, från 5,0 till 9,4 kg per capita. I samband med EU-inträdet ökade priset på ris ganska kraftigt. Mellan 1994 och 1995 ökade KPI för ris med 41 procent⁸. Efter det sjönk priserna under flera år i förhållande till konsumentvaror i genomsnitt. Prisetutvecklingen på ris har i stort sett varit oförändrad mellan 1995 och 2009⁹ vilket kan ha bidragit till konsumtionsutvecklingen. Även här spelar sannolikt nya konsumtionsvanor roll, exempelvis en ökning av asiatisk kost.

Rotfrukter visar enligt siffrorna en ökning av konsumtionen motsvarande drygt 13 procent mellan 1995 och 2009. Under samma period har konsumtionen av **potatis** minskat med knappt 22 procent. Att konsumtionen av potatis minskat kan

3, 5, 6, 7, 8 och 9 Jordbruksverket Rapport 2011:44 Sveriges första femton år som medlem i EU – Förändringar i matpriserna

4 Jordbruksverket, Svenska matvanor och matpriser, februari 2012

delvis bero på olika konsumtionstrender. Sannolikt har konsumtionsökningen av ris och pasta haft en viss betydelse för konsumtionsminskningen av potatis, liksom trenden med mer förädlade produkter, som pommes frites.

Siffrorna för **färska köksväxter** och **frukt** visar på en tydlig ökning av konsumtionen. För produktkategorierna har det skett en konsumtionsökning med drygt 34 procent respektive 8 procent. Här kan vi notera att produktgruppen frukt visade en minskande konsumtion under åren 1985-1995 för att därefter öka och nå de högsta nivåerna under åren 2006-2008. Under 2009 har konsumtionen av frukt minskat vilket delvis kan bero på att priserna för frukt ökade 2009. Det tycks därmed finnas en koppling mellan konsumtionen av frukt och prisutvecklingen för frukt¹⁰. Mellan 1995 och 2009 steg priserna på frukt med knappt 38 procent. För grönsaker är motsvarande siffra drygt 1 procent¹¹. Även om det till viss del kan finnas en koppling mellan konsumtionen och prisutvecklingen på frukt så kan det även finnas andra faktorer som påverkar konsumtionen, exempelvis ett större hälso-medvetande. Den ökade konsumtionen mellan 1995 och 2009, en period som även upplevde en relativt stor prisutveckling, tyder på detta.

Även när det gäller **drycker** så har det skett en ändring av konsumtionen under perioden 1995-2009. När det gäller **alkoholfria drycker** (läsk och mineralvatten) så har ökningen varit nära 40 procent, en ökning från 70,2 liter per person 1995 till 98,1 liter per person 2009. Konsumtionen av **läsk**, som ingår i denna produktkategori, har ökat med drygt 56 procent. Man bör även notera att smaksatt mineralvatten ingår i produktgruppen läsk. Jämför vi indextalen för åren 1995 och 2009 för alkoholfria drycker som grupp (exklusive kaffe, te och kakao) ser vi att priserna har ökat med cirka 9 procent¹². Denna relativt sett låga prisökning kan ha bidragit till konsumtionsökningen. Även det ökade utbudet av smaksatt mineralvatten under senare år kan ha bidragit till den ökade konsumtionen.

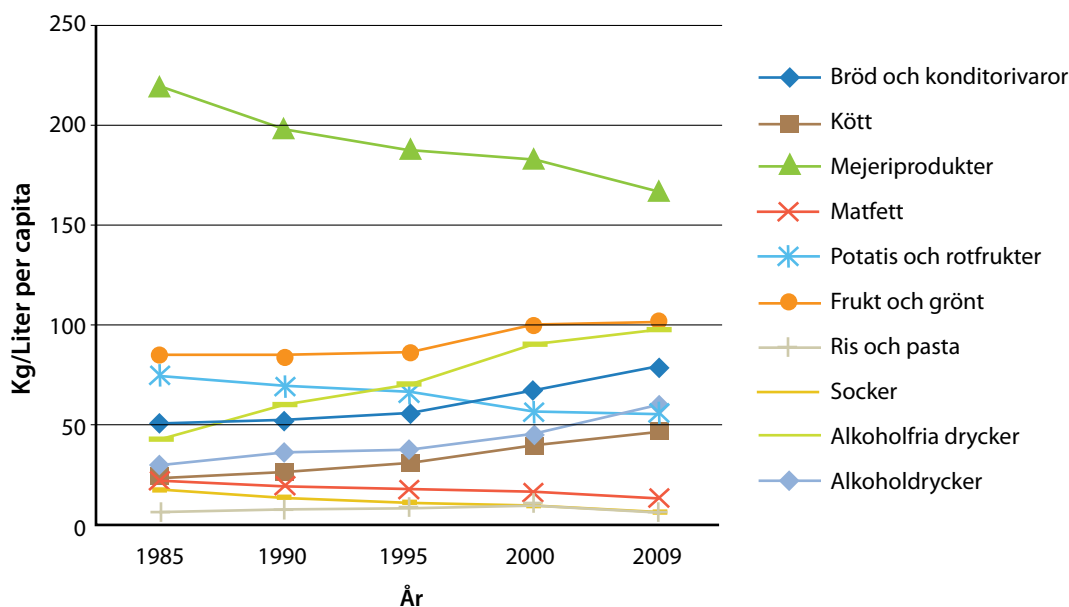
Konsumtionen av **alkoholdrycker (starköl, vin och sprit)** har ökat från 37,8 liter per person 1995 till 58,9 liter per person 2009, en ökning på nästan 56 procent. För **vin** är ökningen hela 83 procent och för starköl närmare 51 procent. Mellan 1995 och 2009 har prisutvecklingen för både vin och sprit legat ungefär lika med prisutvecklingen för konsumentvaror i genomsnitt. Detta kan således tyda på att det är andra faktorer än priset som påverkat konsumtionsökningen av dessa produkter. Exempel på en sådan faktor kan vara en förskjutning till mer kontinentala konsumtionsmönster. Starköl har däremot visat en lägre prisutveckling, 8 procent jämfört med 17 procent för vin, sprit och konsumentvaror i genomsnitt. Här kan prisutvecklingen för starköl haft en betydelse för konsumtionsökningen. Vidare visar analyser att EU-medlemskapet ökat konsumtionen av alkoholhaltiga drycker från den oregistrerade sektorn, där bland annat resandeförseln ingår. Denna ökade konsumtion från den oregistrerade sektorn innebär även en tendens att inhandla en större mängd alkoholhaltiga drycker än tidigare¹³. Medlemskapet i EU kan därmed ha haft en avgörande betydelse när det gäller den ökade konsumtionen av alkoholhaltiga drycker.

10 Jordbruksverket, Svenska matvanor och matpriser, februari 2012

11 och 12 Jordbruksverket Rapport 2011:44 Sveriges första femton år som medlem i EU – Förändringar i matpriserna

13 AB Handelns Utredningsinstitut (HUI), Alkoholkonsumtionen i Norden – En analys av skatt och konsumtionsnivå i de nordiska länderna, mars 2005

Figur 2 Direktkonsumtion av utvalda livsmedel, kg/liter per capita, år 1985-2009

Källa: Jordbruksverkets konsumtionsberäkningar

2.2 Trender i livsmedelskonsumtionen

Statistiken visar följande långsiktiga trender avseende konsumtionen av de utvalda produktgrupperna under den tid Sverige varit medlem i EU:

- Konsumtionen av bröd och konditorivaror har ökat. Tidigare undersökningar visar att konsumtionen av matbröd ökat sedan början av 1990-talet.
- Konsumtionen av kött har ökat. Den ur konsumentsynpunkt gynnsamma prisutvecklingen bör ha bidragit till detta. Prisutvecklingen beror i sin tur delvis på EU-inträdet, men också andra faktorer som sänkt matmoms.¹⁴
- Den totala mjölkkonsumtionen har minskat och förändrats mot mjölk med ett lägre fettinnehåll. Under samma period har konsumtionen av grädde och ost visat en liten ökning.
- Konsumtionen av smör, margarin och matfett har minskat.
- Konsumtionen av potatis har minskat medan konsumtionen av ris och pastaproducter har ökat.
- Konsumtionen av färska grönsaker och frukt har ökat.
- Konsumtionen av alkoholfria drycker, i synnerhet läsk, inklusive smaksatt mineralvatten, har ökat relativt kraftigt. Det samma gäller konsumtionen av starköl och vin.

Dessa trender visar på en ändring av konsumtionsmönstret där konsumtionen av produkter som mjölk med hög fetthalt, smör, margarin och matfett minskat och konsumtionen av kött, färska grönsaker och frukt ökat. Konsumtionen av hälsosammare livsmedelsprodukter har med andra ord ökat och produkter som vanligtvis associeras en mindre nyttig livsstil minskar. Antagandet stöds av flera undersökningar som visar att svenskarna har ökat sin konsumtion av bland annat

¹⁴ Jordbruksverket Rapport 2011:44 Sveriges första femton år som medlem i EU – Förändringar i matpriserna

pasta, ris och grönsaker, medan konsumtionen av till exempel bullar, kakor, grädde och socker minskat¹⁵. Detta är samtidigt en internationell trend vilket framgår av olika internationella studier¹⁶.

Att notera är att denna rapport omfattar en analys av Sveriges första femton år i EU, som sträcker sig till år 2009. Några trender som har dykt upp under de senaste är den om att produkterna ska innehålla mer äkta vara och färre tillsatser, samt ett ökat intresse för protein- och fettrika dieter som GI och LCHF. Det finns indikationer på att dessa trender nu börjar få genomslag i konsumtionsstatistiken, och att konsumtionsmönstren verkar svänga mot ett ökat intag av protein och fett. Det är dock för tidigt att se hur stort genomslaget är.¹⁷

Det kan noteras att konsumtionen av läsk och alkoholhaltiga drycker ökat, vilket bedöms ha en negativ effekt på folkhälsan. Hälsotrenden är sålunda inte entydig.

2.2.1 Vad påverkar konsumtionen av livsmedel?

Jordbruksverket har tidigare konstaterat att olika faktorer, både ekonomiska och icke-ekonomiska, påverkar konsumtionen av livsmedel. Tabellen nedan ger exempel på faktorer som påverkar konsumtionen. Bland ekonomiska faktorer är det främst priset på själva livsmedlet, priset på liknande livsmedel och konsumenternas inkomster som påverkar konsumtionen. Bland icke-ekonomiska faktorer är det främst befolkningsstrukturen, inställningen till näringsrekommendationer och hälsa, säkra livsmedel (dvs. kunskap om och medvetenhet om livsmedelstillsatser och livsmedelshygien), livsstil, teknologi (exempelvis ökad hållbarhet) och reklam¹⁸.

Ekonomiska faktorer	Icke-ekonomiska faktorer
<ul style="list-style-type: none">• Livsmedelspriser• Inkomster	<ul style="list-style-type: none">• Befolkningsstruktur• Inställning till näringsrekommendationer och hälsa• Säkra livsmedel• Livsstil• Teknologi• Reklam

En del av förändringarna i konsumtion kan troligtvis förklaras av olika globala trender såsom en fokusering på hälsa liksom en allt mer internationell matkultur. Det är således en kombination av både ekonomiska och icke-ekonomiska faktorer som påverkat utvecklingen av livsmedelskonsumtionen sedan år 1995 då Sverige blev medlem i EU.

¹⁵ Jordbruksverket, Statistikrapport 2009:2, Livsmedelskonsumtionen 1960–2006

¹⁶ Lagnevik, M: (1999) Development of High Value added Food Products & Services - Theory. Institute of Economic Research School of Economics & Management Lund

¹⁷ Jordbruksverket, Svenska matvanor och matpriser, februari 2012

¹⁸ Jordbruksverket, Konsumtionsförändringar vid ändrade matpriser och inkomster. Elasticitetsberäkningar för perioden 1960-2006, rapport 2009:8

2.2.2 Vitbok om en hälsostrategi för hälsofrågor som rör kost, övervikt och fetma

Problem med övervikt och fetma har ökat kraftigt de senaste årtiondena såväl inom EU som globalt. Enligt EU-kommissionen så var cirka 30 procent av barnen inom EU överviktiga år 2006 vilket tyder på felaktiga kostvanor och låg fysisk aktivitet. Övervikt riskerar att öka förekomsten av kroniska sjukdomar som diabetes typ-2, hjärt- och kärlsjukdomar och vissa cancerformer.

För att uppmärksamma dessa problem har kommissionen tagit fram en EU-strategi, så kallad vitbok, för hälsofrågor som rör kost, övervikt och fetma¹⁹. Kommissionen framför i vitboken att det krävs integrerade åtgärder på en rad olika politikområden, exempelvis inom livsmedels- och konsumentpolitiken.

Bland de åtgärder som kommissionen för fram kan följande nämnas:

1. *Välinformerade konsumenter*

För att kunna göra medvetna val när det gäller vilka livsmedel konsumenterna ska välja för att främja en bättre hälsa krävs en tydlig information. Exempel på detta är märkningsregler med tydliga innehållsdeklarationer. En annan fråga som lyfts fram är näringspåståenden och hälsopåståenden. Den förordning, (EG) 1924/2006 om näringspåståenden och hälsopåståenden om livsmedel vilken trädde i kraft 2007, klargör att konsumenterna inte ska vilseledas av oklara eller felaktiga påståenden.

2. *Det ska vara enklare att välja hälsosammare alternativ*

För att kunna göra hälsosamma val måste hälsosamma alternativ finnas tillgängliga för konsumenterna. Kommissionen lyfter fram den gemensamma jordbrukspolitiken som ett styrinstrument som kan påverka jordbruks- och livsmedelsproduktionen och säkerställa att hälsosammare alternativ finns tillgängliga för konsumenterna. Ett exempel som nämns i vitboken är reformen av den gemensamma organisationen av marknaden för frukt och grönsaker som syftar till att främja konsumtionen. Sveriges inställning är här att det bästa sättet att främja konsumtionen är att ta bort de åtgärder som finns och som specifikt syftar till att hålla upp priserna på frukt och grönsaker. Två exempel är ingångsprisystemet vid import och möjligheten till återköp av produkter från marknaden.

Trenden i Sverige att välja hälsosammare produkter som visas i den svenska konsumtionsstatistiken ligger alltså väl i linje med de mål som EU-kommissionen lyfter fram i EU:s strategi mot övervikt och fetma. Detta är en trend som inte bara finns i Sverige utan även i många andra länder, framförallt i västvärlden²⁰.

Det är dock viktigt att notera att energitillförseln per person och dag har ökat med drygt 7 procent mellan åren 1960 och 2006²¹ och att konsumtionen av ohälsosamma produkter har ökat. Ett exempel på detta är konsumtionen av läsk som ökat från 53 liter per capita år 1995 till 85 liter per capita år 2008, vilket motsvarar en ökning på 60 procent²². Det är dock viktigt att notera att här ingår också smaksatt

19 Vitbok om en EU-strategi för hälsofrågor som rör kost, övervikt och fetma. KOM(2007) 279 slutlig

20 Fetma, problem och åtgärder, SBU, Statens beredning för medicinsk utvärdering

21 Livsmedelsverket, Trender i livsmedelskonsumtionen 1960-2006

22 Jordbruksverkets statistikdatabas

mineralvatten, så det blir en överskattning av läsk(socker)-konsumtionen eftersom smaksatta mineralvatten troligen har stått för den stora ökningen från 53 liter per capita år 1995 till 85 liter per capita år 2008. Det går inte att säga hur mycket som är läsk av denna ökning.

2.3 Har Sveriges medlemskap i EU påverkat konsumtionsutvecklingen?

Vissa effekter av medlemskapet har möjligtvis haft en inverkan på utvecklingen av konsumtionen, i första hand kan nämnas prisutvecklingen på vissa produkter.

2.3.1 Olika faktorerers påverkan på konsumtionen

EU-inträdet 1995 kom att medföra lägre konsumentpriser för nöt, gris- och fjäderfäkött i Sverige, vilket kan vara en bidragande orsak till den ökade konsumtionen av dessa varor. Ökningen är knappt 50 procent mellan åren 1995 och 2008. Redan år 2000 hade konsumtionen ökat med 30 procent, från cirka 31 kg per capita år 1995 till knappt 41 kg per capita år 2000.

Samtidigt är en ökad köttkonsumtion en global trend, inte minst i utvecklingsländerna²³. Troligtvis skulle vi ha sett en ökad köttkonsumtion i Sverige även om vi inte hade blivit medlemmar i EU 1995.

För livsmedel som spannmål och mjölk anpassades priserna till EU: s nivå vilket innebar att konsumentpriserna för ost och smör steg medan konsumentpriset för gräddde sjönk. Dessa prisjusteringar hade troligtvis inte en avgörande betydelse för konsumtionsutvecklingen under Sveriges första 10 år som medlemmar i EU. Trenden att konsumera mindre standardmjölk och öka konsumtionen av lättare varianter hade förmodligen slagit igenom även om Sverige valt att stå utanför EU²⁴.

Vissa livsmedel ökade kraftigt i pris vid EU-inträdet, i synnerhet socker, ris och bananer. Priset på socker höjdes med ca 40-50 procent, priserna på ris nästan fördubblades och priset på bananer ökade med nästan 30 procent²⁵. Tittar vi på konsumtionsutvecklingen för dessa produkter kan vi se att konsumtionen av ris nästan har fördubblats medan konsumtionen för socker har halverats. För bananer (inklusive meloner och vissa andra färska frukter) har konsumtionen ökat med drygt 15 procent²⁶. Det förefaller således inte finnas en avgörande koppling mellan förändringarna i pris och en ökad eller minskad konsumtionsutveckling. Dock är det möjligt att konsumtionen skulle ha ökat ännu mer om priserna inte hade stigit i så mycket, eller om priserna hade sjunkit.

Att konsumtionen av exempelvis ris och även av frukt ökat trots den relativt kraftiga prishöjningen i samband med medlemskapet indikerar att det är andra icke-ekonomiska faktorer som påverkar konsumenternas konsumtion. Ett exempel kan vara att olika matkulturer alltmer påverkar den svenska kosten. Att konsumtionen av socker minskat betydligt är troligtvis en konsekvens av konsumenternas ökade

23 New Scientist, Protein at a Price, 18 March 2000

24 Tio år i EU-effekter för konsumenterna, Rapport 2006:6, Jordbruksverket

25 Tio år i EU-effekter för konsumenterna, Rapport 2006:6, Jordbruksverket

26 Bilaga 1 Jordbruksverkets statistikdatabas

intresse för hälsofrågor. Man bör dock notera att konsumtionen av vissa produkter innehållande socker har ökat samtidigt som totala konsumtionen av socker har minskat.

En produktkategori där medlemskapet troligtvis haft en påverkan är konsumtionen av alkoholhaltiga drycker. Konsumtionen av dessa drycker har ökat med närmare 50 procent under perioden 1995-2008. Troligtvis är det en kombination av ökad införsel av alkohol drycker från andra länder inom EU med lägre priser, bland annat som en effekt av ändrade införselregler, och en anpassning till en europeisk dryckeskultur, där konsumtionen av vin och starköl ökar medan konsumtionen av spritdrycker minskar.

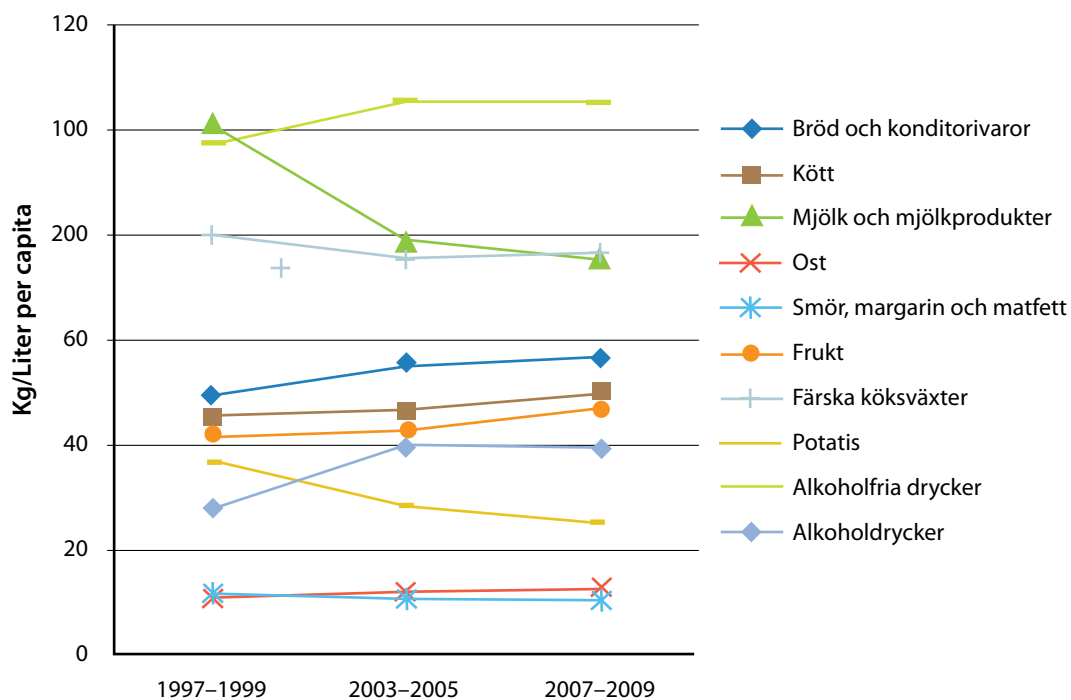
Den ökade konkurrens som EU-inträdet medförde har påverkat utbudet av varor i butikerna. En breddning har skett av sortimentet i butik. Den kan förklaras både av ökad konkurrens och av konsumtionstrender såsom bekvämlighet och hälsa.²⁷ Variationen i utbudet har ökat. Exempel på detta är fler produktvarianter, fler internationella produkter och fler prissegment för en och samma vara. Konsumtionsstatistiken kan dock inte urskilja kvalitets- och prisskillnader i en varugrupp.

1.1 Jämförelse med ett icke EU land

De icke-ekonomiska faktorer som troligtvis påverkat utvecklingen av konsumtionen av livsmedel i Sverige har troligtvis även påverkat konsumtionen av livsmedlen i länder utanför EU. En jämförelse har gjorts med Norge. Figurerna nedan visar konsumtionen av vissa utvalda livsmedel i Norge mellan 1997 och 2009. Siffrorna visar en liknande utveckling som i Sverige med en ökad konsumtion av bröd och konditorivaror, kött och frukt men en minskad konsumtion av mjölk och potatis samt smör, oljor och fetter. Det som skiljer i viss mån är konsumtionen av färska köksväxter, som i Norge visat en liten minskning fram till 2005 för att sedan öka, och av alkoholdrycker, där konsumtionen i Norge planat ut från mitten av 2000-talet.

²⁷ Jordbruksverket, Tio år i EU – effekter för konsumenterna, rapport 2006:6

Figur 32 Direkttkonsumtion av utvalda livsmedel, kg/liter per capita, år 1997-2009, Norge

Källa: Statistisk Sentralbyrå, Norge

Att konsumtionsutvecklingen i både Sverige och Norge följer i stort sett samma utveckling indikerar att medlemskapet inte haft en avgörande betydelse för konsumtionsutvecklingen i Sverige. Länderna följer i stort sett samma globala trender. Man bör samtidigt notera att den norska jordbrukspolitiken liksom EUs är reglerad. I Norge i ännu högre grad än i EU.

3 Slutsatser

Medlemskapet i EU har förmodligen haft en relativt liten effekt på konsumtionsutvecklingen av livsmedel i Sverige. Icke ekonomiska faktorer har troligtvis påverkat utvecklingen av konsumtionen i större utsträckning. De icke ekonomiska faktorer som kan ha haft en relativt stor påverkan är en ökad medvetenhet om kostens påverkan på vår hälsa och olika trender, till exempel att fler konsumenter reser längre bort och påverkas av olika matkulturer, vilket i sin tur påverkar vad de äter hemmavid²⁸. Denna slutsats bekräftas till viss del av konsumtionsutvecklingen i Norge, ett icke EU land, som uppvisar liknande utveckling som i Sverige.

Indirekta effekter via EU-medlemskapet och dess troliga effekt på konsumentpriserna kan förstås finnas, till exempel när det gäller köttkonsumtionen. Dessutom har säkerligen EU-medlemskapet och den ökade konkurrensen bidragit till ett mer varierat utbud. Exempel på detta är fler produktvarianter, fler internationella produkter och fler prissegment för en och samma vara.

EU-medlemskapet har troligtvis haft en viss betydelse för konsumtionen av alkoholhaltiga drycker som uppvisat en kontinuerlig uppgång sedan medlemskapet år 1995.

²⁸ Kairos Future, Jerlov Kommunikation, Future Food Shopping

Bilaga

Direktkonsumtion (kvantitet) av livsmedel, 1985-2009, kilo/liter per capita					
	1985	1990	1995	2000	2009 prel.
4 Risgryn	2,8	3,9	4,1	4	5,2
9 Makaroner, spagetti och liknande produkter	3	4,3	5	7,1	9,4
18 SUMMA BRÖD OCH KONDITORIVAROR	51	52,1	55,2	66,7	77,6
28 SUMMA KÖTT, FÄRSKT OCH FRYST	24,9	26,8	31,3	40,8	46,5
69 SUMMA MJÖLK, liter	175	154,8	144,7	141,2	126,6
73 SUMMA GRÄDDE	7,9	8,5	9,2	9,9	10,5
79 SUMMA OST	14,9	16,3	16,4	16,5	18
85 SUMMA SMÖR OCH MARGARIN	21	18,2	17,2	14,9	11,6
88 MATFETT	21,7	19	18,1	15,8	12,9
91 SUMMA ROTFRUKTER	9	9	9,6	9,4	10,9
100 SUMMA KÖKSVÄXTER, FÄRSKA	27,9	28,9	31,9	38,8	43
106 Apelsiner, citroner och övriga citrusfrukter, färska	12,9	14,6	15,3	14,4	15,9
107 Vindruvor	2,7	2,3	1,9	2,6	2,5
109 Äpplen och päron, färska	23,4	15	13,5	14	13
110 Körsbär, persikor, plommon och liknande stenfrukter, färska	2,3	2,1	1,6	3,1	2,8
111 Bananer, meloner och övriga frukter, färska	11,9	19,4	19,7	24,5	21,5
112 Jordgubbar, hallon, sv.vinbär, blåbär, lingon och andra bär, färska	3,7	1,3	1,7	1,8	1,7
113 Jordgubbar, hallon, sv.vinbär, blåbär, lingon och andra bär, frysta	0,3	0,3	0,3	0,3	1,1
122 Potatis färsk	65	60,4	57,2	47,1	44,7
129 Bitsocker	3,3	2,3	1,5	1,3	0,7
130 Strö-, farin-, flor- och pärlsocker	15,1	11,6	9,8	8,8	5,9
150 SUMMA LÄSKEDRYCKER OCH MINERALVATTEN, liter	43,3	59,5	70,2	90,6	98,1
156 Starköl, liter	12,7	19	21,8	25,3	32,9
157 Vin, liter	11,7	12,2	12,6	16,3	23,1
158 Spritdrycker, liter	5,3	4,4	3,4	2,8	2,8

Källa: Jordbruksverkets konsumtionsberäkningar

Rapporten kan beställas från

Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 036-15 50 00 (vx) • Fax 036-34 04 14
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se